

Sütő András

„Kanászok, béresek és bárónők hangja növesztgette képzeletem szárnyait.” Vallo-másában Sütő András annak a Történetnek titokzatos forrásaira céloz, amelyet írásainak java részében mesteri tudással szövöget. Az effajta vallomás többet jelent, mint ahogy első látásra gondolnánk. Nem csak a Sütő-írások cselekményének for-rásai sejlenek fel azokban a bizonyos „hangokban”, az író hitét bizonyítja a felsza-badító, megváltó erejű irodalomban. Említett vallomáshoz még hozzáteszi: „Föld-hözragadtságomban, amikor is még semmilyen magaslatot, ahonnan önmagamát – magunkat – az ítélkezéshez szükséges távolságból valamennyire is számba vehet-tem volna, nem találtam: a mesére, mint kortyintásnyi szabadságra, tán az iskolai tankönyveknél is nagyobb szükségem volt.” A történetmondás életadó, megváltó igénye ez! Gyermekkora régi tanítómesterei nem didaktikus, hanem emberformáló erejű tudást (*bildend*) adtak tovább, köztük egy bizonyos Anica nénit is megemlít, aki „éjt nappallá téve dolgozott”, s aki téli esteken mondott meséiben angyali kreativitással keverte a történeti síkot a meseivel, az irodalmit a mitikussal: „Volt egyszer, hol nem volt, hetedhét országon is túl volt egy királyfiú, úgy hívták: Ion Creangă. És elmondta a Fehér Szerecsen történetét.” Creangáról szólván (akit egyébként fordított is), Sütő fontos megállapítást tesz: „a szociológus tárgyi hűsé-gével bugyolálta mesébe saját paraszti életformánk változáslehetőségeit”. A moldo-vai mesemondó is egyike Sütő tanítómestereinek, azoknak, akik a „kenderinges valóságra” nyitották a szemét. Lecke az elbeszélésről és az igazságról – ezt kínálja számára Creangă. „Olyan korban, amikor a valóságról annyi mesét írnak, ő még mindig azt példázza, miként lehetséges a mesében is a valóságot írni.” Nyilván a falusi élet valóságát, mert a falu biztosítja Sütő András írásainak formáló erejét. Nem holmi idilli-bukolikus faluképről van szó, ámbár prózájában a falusi élet ér-tékeiről is gyakran esik szó. De ettől még nem mitizálja a falusi világot. A mítosz (amely nála nem játszik olyan fontos szerepet, mint Tamási Áronnál), mindvégig keveredik a történelemmel.

A falusi életforma hanyatlása, amelyről annyi szó esik a népi irodalom kérdését tárgyaló tanulmányokban, csak látszólagos, téves perspektíva az időtlen valóság-ként felfogott faluról. Amíg a történelem nem befolyásolja az archaikus falu időn kívüli világát, látszólag semmi sem változik. A faluról szóló irodalmi munkák (kü-lönösen az idealizáló, idilli képet festő írások) fenntartották a tévhitet, miszerint

---

Részlet a szerző *Romániai magyar írók 1920–1980* című, 1981-ben megjelent kötetéből.

létezik egy történelem által nem érintett tér, időtől független rurális létforma. A régebbi paraszttárgyú novellák, regények hasonlósága, a közös sztereotípiák mind arra mutatnak: közismert motívumokról van szó. De hiába azonos a forma, mégis vannak lényegi különbségek. Sütő műveiben, ahogy Pavel Dannál is, a falusi lét látszólag örök, egyetemes, archaikus elemei fokozatosan elsovadnak, kihalóban vannak. A történelem régóta belépett a faluba, a történelmen kívüliség érzése már a végét járja. A szerkezetek módosulása, az archaikus falu válsága Szabó Gyula, Sütő András vagy a román irodalomban Marin Preda, D. R. Popescu, Ștefan Bănuțescu és mások írásaiban egyre hangsúlyosabban jelenik meg. A társadalmi tudat változásának megnyilvánulási formái közül ezeket az írókat elsősorban az foglalkoztatja, hogyan változtatja tudatosan a *történelem* a falusi élet *ahistorikus* szövetét. Már Asztalos István egyes, '30-as években publikált írásaiban vagy Pavel Dan novelláiban is megfigyelhető az ahistorikus, archaikus világgé felfogott falukép fokozatos felszámolása.

Sütő András prózája természetesen nem tekinthető „csupán a falusi világ ábrázolásának”. Gyökerei azonban abból erednek. Kettős látásmód jellemzi, mely a falut maga mögött hagyó, ám attól teljesen elszakadni nem tudó értelmiségi ember tudatának ambivalenciájából fakad. Írásaiban a falu vagy a kisváros nem csupán a képzelet szüleménye, hanem tudatának kivetülése. Ahogy a szociográfusok írásaiban, nála is csak mellékesen esik szó egy adott tárgy földrajzi-néprajzi jellegzetességeiről. Az elbeszélő világa, minden brutális kézzelfoghatósága ellenére, fiktív világ. Ahogy Pavel Dan vagy a népi írók, ahogy Kós Károly, Tamási Áron, a svájci Ramuz, a francia Giono, Sütő András is jól tudta, hogy különféle negatív hatások érik az általa elképzelt áldozati világot, azt a közeget, amelyből ő maga született, s amelyhez még mindig hozzáköti a köldökzsinór. A gyökere beteg ennek az egyszerű érényekkel ékeskedő világnak. Jellemzően antiidillikus térről van szó.

Tegyük hozzá gyorsan, hogy ugyanakkor örök értékek világa. Olyan értékeké, amelyek minden körülmények közt megmutatkoznak. Sütő András '50-es évekbeli írásaiban persze, a *Hajnali győzelem*től az *Egy pakli dohányon*, a *Bogár Zsuzsika búcsúzikon*, az *Új bocskoron* keresztül a *Karikás költekezéskig* a kor nagy témái uralkodnak. A *Hajnali győzelem*ben bemutatott földreform, a földművelésben történt változások, a szövetkezetesítés és minden, ami a világháború után a földmunka terén történt, Sütő András személyében spontán ábrázolóra lel. A negatív szereplők óhatatlanul mind kulákok, begyepesedett bürokraták vagy spekulánsok. A *Marisán úr leveleiben* vagy az *Októberi cseresznyében* a hasonló kártékony lények – jól, pontosabban rosszul beállított gépezetként – követik el a megszokott gaztetteket. Az elbeszélő néhány szembeszökő tulajdonsága menti meg a sablonirodalom unalmától ezeket az írásokat. Elsősorban a humor, a joviális, paraszti bölcsességgel átítatott, játékos humor. A szövegek sokat dicsért aktualitása nem óvhatta volna meg őket a feledéstől, ha nincs meg bennük az időtlen humor, az áttetsző ironia, a sajtós, bohém, elbeszélői hang. Sütő ekkor még gondosan elkerüli a bonyolult helyzeteket, a tragédiákat, a nagy drámákat. Elsősorban az igazság felszíni formáját tartja tiszteletben. Ehhez a felszínességhez könnyedebb témaválasztás is társul.

Az öreg Kalapos Károly a világgal megbékélve tölti be hatvanadik évét. Egy elhagyott kilométerkőből készít magának síremléket azzal a felirattal: „Itt nyugszik Kalapos Károly 50 km.” Amikor cipőt akar venni a falusi boltban, egy sereg szabályba ütközik, s a végső poénban kiderül, hogy azokat mind a saját, rajoni központban lebzselő fia állította fel. Az anekdotikus szerkezetű történetek mellett vannak más, bonyolultabb felépítésűek is, mint például a *Félrejáró Salamon*: az okos, mindenhez értő parasztember, a kiemelkedő, de önnön értékeit elfecsérelő egyéniség kisregénye. Igaz, ez a (1955-ből származó) írás még magán viseli a korlátozó esztétika stigmáit, a hitelesre megformált főszereplőnek köszönhetően mégis kiemelkedik a sematikus írások közül. Sütő András hosszabb-rövidebb elbeszélései kivétel nélkül azt jelzik, hogy a szerző szeretettel hajolt vissza írásainak ihletőjéhez. Világosan érzékelhető az elbeszélő jelenléte a történetben, ez a jelenlét maga is része lesz a történetnek. Az írások helyenként bölcselkedő, máskor játékos hangneme teremti meg a Sütő-próza kicsit régies, de éppen ezért varázslatos hangulatát. A cselekményben részt vevő narrátorfigura jelenléte (amely egyébként a XIX. századi elbeszélőhagyományhoz, Mikszáth majd más síkon Móricz Zsigmond prózájához kapcsolódik) az író sajátos elbeszélő-nevelő hajlamára utal. Ha természetes nevelőkedve korának didaxisával társul, azt az írásai megsínylik, ha viszont mindez az alkotó személyes éthoszához kapcsolódik, esztétikai adalékként épül be az irodalmi műbe.

Azt lehetne mondani, csak 1972-ben megjelent *Anyám könnyű álmot ígér* című naplójában talál rá Sütő András arra az irodalmi nyelvre, amelyen a leghitelesebben tud megszólalni. Ehhez a látszólag egyszerű íráshoz képest az író eddigi munkái a konvenciókat többé-kevésbé kiszolgáló ujjgyakorlatnak tűnnek. A prózaíró minden mesterségbeli tudása ott volt bennük, a Műalkotáshoz szükséges művészi felszabadultság azonban hiányzott. Az *Anyám könnyű álmot ígérnek* ez a legszembetűnőbb vonása. Ez a szándékoltan önéletrajzi írás kettős lelkiismeretvizsgálatnak: az etikus és a művészi tudat összjátékának gyümölcse. Néhány év hallgatás után Sütő András egy mélyen igaz könyvet tett le az asztalra.

A szerző vallomása szerint ez a könyv édesanyja kérésére íródott: „Írhatnál ró-lunk is valami könyvet” – kéri. „Igaz legyen” – teszi hozzá. Az ilyen tanúbizony-ságot tevő könyv, ítélkező könyv, vallomáskönyv csak a sokat próbált világról, a szerzőhöz közel álló emberekről, érzelmi értékekben gazdag „anyagból” íródhat. Ez a tér, ezek az emberek mintha mindig is ott lettek volna Sütő írásaiban, ők alkották a Sütő-próza sajátos hátterét. A faluról van szó, mégpedig egy bizonyos fa-luról, Pusztakamarásról, a szerző szülőfalujáról. A Narrátor együttérzéssel meséli el mindazokat a megpróbáltatásokat, amelyeken a szülei az immár szerencsére le-tűnt időkben keresztülmentek, de együttérzéséből nem hiányzik az igazság és az igazságtétel vágya. Nyílt tárgyalás zajlik ebben a könyvben, vallomásokból, vissza-emlékezésekből, dokumentumokból és különféle adatokból próbálja összeállítani az erdélyi, mezőségi falu képét. Történeti visszatekintés, demográfiai kutatás, külön-böző látószögekből (gyerekkor, öregkor) felvillantott helyzetek, az anyanyelv kü-lönböző vonásai, szociográfiai elemek, apró, tünetértékű, mesterien elbeszéltek anek-

doták, példaértékű történetek jól rendszerezett halmaza: az *Anyám könnyű álmot ígér* a szociográfia és a szépirodalom határán helyezkedik el. Az *Anyám könnyű álmot ígér*nek ugyanakkor van egy rendkívül élvezetes költői vonulata is, amely távol áll egyes prózaversek fáradt, retorikai szempontból elfogadhatatlan líraiságától. Költészete a hangnemben, a hangulatban, a képek társításában rejlik. Sütő András megteremtette saját stílusát, roppant gazdag stilisztikai eszköztárral dolgozik. Könyvének varázsa elsősorban a kifejezőmódban rejlik. A könyv egyik központi témája egyébként éppen a szavakhoz, a nyelvhez való ragaszkodás kifejezése. Amikor arról beszél, hogyan olvasta először, még gyermekkorában a *Toldit*, az ige szépségéből fejez ki valamit: „...beszélni tanított. A lehetetlen sajtó kísértéseit éreztem: fölszippantani szavanként az egészet, utolsó jelzőjét is eltávolítani az üres kamarákban.” Ebből a szavak iránti rajongásból születik egy másik könyv, az író talán legfontosabb munkája.

A szólni tudó lényként felfogott embert ritkán éneklük meg olyan lelkes apológiában, mint amilyen Sütő András csodálatos könyve, az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat!* (1977, románul 1979). Ahhoz, hogy ezt a művet el tudjuk helyezni, az irodalmi nyelv több síkját, struktúráját, többfajta írásmódot kell figyelembe vennünk. Mert ebben a könyvben találkoznak a személyes, magánjellegű naplóbejegyzések, a tankönyvek gondolatmenete, a társalkodó hangnemű esszé elbűvölő sokszínűsége, a fikció meseszerűsége és a költészet pátosza. És csupán néhányat soroltam fel azok közül az irodalmi beszédmódok közül, amelyekkel ebben a könyvben találkozhat az olvasó. Nem is lehet ez másként egy olyan műben, amelyet maga a szerző arra szánt, hogy az életadó, világformáló szó himnusza legyen. És valóban, az ige testet ölt, életre kel, az emberi lét pedig a maga legmélyebb valójában csakis szavakban és szavak által tud megjelenni. Az ember szavak által válik azzá ami, vagyis igazi emberré. Sütő András nem elméletíró, nem *in abstracto* elmélkedik a létezés és a nyelv síkja közt fennálló kapcsolatáról. Ámbár könyvét át- meg átszövik ezek az elmélkedések. Anélkül, hogy a szó filozófusa lenne, gyakran mereng az emberré váló szó és a szavak által változó ember kérdésén. Ennek ellenére szabadon csapong az „értekezése”. Távol áll tőle a pedantéria, prózájának anyagába eszméket kever. Sütő András ugyanis mindenekelőtt elbeszélő író. Regényben gondolkodik. Mivel gyermeki figurát helyez történetének középpontjába, (aki eleinte valóban *in-fans*, vagyis beszélni nem tudó, hogy később a szavak segítségével felfedezze a világot), a történet nevelődési regénynek tűnik. Egy új Émile, aki a szavak susogó, zümmögő világában cseperedik. Sütő András László nevet viselő Émile-je, azonban egyáltalán nem mintagyerek, nem szemléltető eszköz. Az író sokkal szorosabban kötődik a konkrétumok világához, semhogy annak minden véletlenszerűségét és báját feláldozza egy feltevés kedvéért.

Mintha mindenkit, aki magához túlságosan közel engedi, túlságosan szereti a szavakat, fenyegetne a nominalizmus veszélye. Sütő András kettős erényének köszönhetően kerül el ezt a csapdát: egyfelől a konkrétumokhoz való ragaszkodásnak, másfelől pedig annak köszönhetően, hogy a szavakat a valódi világtól mit sem különböző realitás elemeinek tekinti. Mivel a kis Lászlónak birtokba kell vennie a „szavak Nagy-

fejedelemségét”, a narrátor végigköveti a hódítás első szakaszának kalandjait. Ezek a szakaszok a világ szavakon keresztül történő birtokbavételével esnek egybe. Nem csodálkozhatunk azon, hogy az élete első éveit nagyszüleinél töltő kis László nevelését, ezt a paradicsomi ártatlanságban való nevelkedést, a Nagy Sándoréhoz hasonlíttja. Sütő András iróniája sajátos minőségű. Gyöngédség és humor keveredik benne. Amikor megrajzolja a felnőttek világát, a kis László tanítóinak, Arisztotelészeinek: vagyis nagyapának, nagymamának, a szülőknél, állandó vagy alkalmi tanítómestereinek világát, nem arról ír, hogy a tudomány és művészetek alkalmatlan időben történő hatása rousseau-i értelemben „megrontja” az emberpalántát, hanem (ismétlem, némi finom iróniával) a felnőtt ember meghatóan nevetséges igyekezetéről, hogy a kicsikkel megismertesse az emberi világot.

Sütő András szemében a világba való bevezetés csakis a szülőfölddel való szoros kapcsolatban lehetséges. Föld, nyelv, emberi közösség, nyelvi közösséghez való tartozás, másokhoz való viszony, íme néhány fontos tényező a szavak által emberré válás és az emberből szavakká válás kettős folyamatában. Ezt a folyamatot a gondosan óvott kisdud életének kis eseményei mutatják be, az a mód, ahogy az idősök ezt érzékelik, ahogy rég letűnt gyermekkorokkal hasonlítják össze. A gyermek nagyszülei házában, falujában, azon a bizonyos mezősi Pusztakamaráson a Heidegger által „lét házában” nevezett nyelvnek köszönhetően, tapasztalja az érzések szárba szökkenését. Az elbeszélő szerint: „A szavak odakint felgallyaztak a fekete nyárfára meg az apró termetű, bögyös almafákra.” Szavak, mindenhol szavak. *Les Mots* című emlékező esszéjében Jean-Paul Sartre megpróbálta megragadni a kultúra világában magára ismerő, formálódó önmagát, régi, gyermekkori énjét. Az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat!* elbeszélője természetesen más alapokra épít. Elsősorban a szavakhoz való viszonya más. Kevésbé elmélkedő alkat, nem vitatja a kultúrát, amelybe beleszületett, Sütő András a meseszövevényben bizonyul a legjobbnak, ember és verbális kultúra viszonyát a lehető legpozitívabbnak ábrázolja. Számára ez a termékeny, tápláló talaj. A szavak táplálnak, a tárgyak „akármilyen beszédesek: csak némákat nevelnek”. A szavaknak ebben a megközelítésben varázserejük van. A nyelv jótevő erő, a létezés, a célirányultság titkos csiréit hordozza magában. „Ahol véget ér a szó: ott kezdődik a fogak vicsorgatása; az érvelés helyén – kié legyen a banán, a fél alma? – az ökök okfejtése, a legkönnyebben elsajátítható világnyelvek egyike mai napig is.” A fénylő vagy a sok használatától megkopott emberi szavak nyomán tárul fel a lét alapjának számtalan titka. „Mert amiképpen az utolsó szóval mindnyájan meghalunk, azonképpen az elsővel mindnyájan megélevenítettünk.”

Az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat!* egy gesztusokra, tárgyakra, de különösen a képpalkotó erejű szavakra figyelő elbeszélő rövid teremtéstörténete, antropogónia, a kis ember nézőpontjából pedig kozmogónia, a világ születése egy adott ember számára. Elsősorban a „törzs” szavai (ahogy Mallarmé nevezi őket) nevelik a gyermeket. De a könyvek emberei is közbelépnek. A körülötte levőknek köszönhetően kapja a kis László ajándékba „Creangă bácsit” és „Áron bácsit”, vagyis Ion Creangát és Tamási Áront, akik a többi láthatatlan tanítómesterhez hasonlóan a kis emberpalánta meggyökerezése felett örökös jótékony szellemek. A nyelv értelmének

mély, kifinomult ismerete rejlik a régi mesterek felidezésének gesztusában. Ők azok, akik „nyelvi szunyókálásaiból fölserkentik az embert, megtáncoltatják az elmét, mint a nagypénteki kakast a rostában”. A XX. század krónikáisait és nyelv-művelőit egyaránt arra buzdítja, hogy vállalják a szabad lelkek formálásának nehéz feladatát. Az író némi humorral, de ugyanakkor felelősségtudatának teljes súlyával azt javasolja, hogy kötelező módon vezessék be az „anyanyelv oltását”. Ő maga jár elől a jó példával. Könyve nemcsak a benne rejlő közvetlen vagy közvetett magasztalásnak, hanem egész nyelvi-művészi szövetének köszönhetően nagyszerű bizonyítéka a teremtő nyelvőrzésnek is.

Kifinomult tudású, ugyanakkor mélyen lelkiismeretes művész írása. Helyet keresni a szónak a lélek zugaiban – ezzel a céllal írta meg Sütő András ezt a könyvét. Mert hiszen „azért vagyunk a világon, hogy a szavainknak valahol helyet teremtsünk benne”.

A drámaíró Sütő Andrást is izgatják a léleknek ezek a „zugai”. Nem a lélek-elemző, „pszichologizáló” drámát éleszti újra, mégis konfliktusok, lelkiismereti válságok képezik érett művészként írott drámáinak alapját. Ha az 1950-ben (Hajdu Zoltánnal közösen) írott *Mezítlábas menyasszony* művészi szempontból jelentéktelennek is bizonyult, *Három dráma* (1978) című kötetében összegyűjtött későbbi színpadi munkái (*Egy lócsiszár virágvasárnapja*, *Csillag a máglyán*, *Káin és Ábel*) remekművek, annak az írónak a munkái, aki nemcsak a színpadi nyelvet uralja biztos kézzel, hanem a témaválasztáshoz használt morális világot is alaposan ismeri.

Az etikus tudat világáról van szó. Sütő darabjai nem a megismerés drámái, ahogy egyesek állítják, hanem az öntudaté. A konfliktusok drámai összecsapásának színtere az emberi tudat. De nem csak az egyéni tudat hasad meg. Sütő drámáinak sajátossága, a tudat hasadása azoknak a törésvonalaknak a mentén, amelyek elválasztják az egymást kölcsönösen vonzó és taszító embereket. Kolhaas Mihály és Luther Márton a *Lócsiszár virágvasárnapjában*, Kálvin és Szervét Mihály a *Csillag a máglyánban*, Káin és Ábel, az azonos című darabban az egymással harcoló testvérek régi drámai toposzát hozzák vissza a színpadra. Két külön szereplőben megjelenítve az etikus tudat alapvető kettősségét jelképezik.

Drámáinak rövid magyarázatában Sütő András a „század összecsapásairól” beszél. Saját korának lelkiismereti válságai közt élő embereként természetesen egzisztenciális tapasztalatait is kivetíti a drámákba. Történelmi vagy keresztény mitológiai anyaggal dolgozik, mégsem „történelmi drámát” ír. Azáltal, hogy a reprezentálásról a kivetítésre helyezi át a hangsúlyt, elkerüli a történelmi távlatban való gondolkodást. A morális és egzisztenciális konfliktusok tervrajzok pontosságával jelennek meg a darabokban.

Konfliktus vagy a morális tudat tiltakozása, megkettőzött vagy kettéosztott tudat, esztétikai kivetülés: ezekből áll össze a Sütő-drámák sajátos, a tragédia egyik alfajához közelítő formája. A konfliktushelyzetek tragikumuma a látszólag és nem is csupán látszólag összefüggő, ugyanakkor egyaránt értékes két pólus, két jellem, két álláspont feloldhatatlan ellentétében rejlik. Kolhaas legalább annyira áldozata az ellenségeinek, mint tiszteletre méltó mesterének, Luther Mártonnak. Kálvin és

Szervét barátok, az utóbbi megpróbálja megmenteni az előbbit, hogy az később halálra ítélje őt. Káin és Ábel a kettős ambivalens viszonyból halálossá változó testvériség eszmei képviselői. Áldozat és gyilkosa hihetetlenül közel áll egymáshoz, sem a személyes, sem pedig a személytelen értékek nem választják el őket. Mindkettőjükben megvan az abszolútumra törekvés vágya. A Sütő-színház áldozatai: Kolhaas Mihály, Szervét és Ábel bizonyos értelemben az abszolútum (az abszolút igazság vagy az abszolút szabadság) áldozatai.

Sütő András visszautasítja az irónia hamis mélységeit, nem akar tudni az abszurd-ról, a groteszk szatíráról, egy lelki vezető néha földön járó, de mindig elgondolkodtató komolyságával építi fel drámáit. Hősei egyébként mind makacsul hirdetik saját hitüket. Nem véletlen, hogy az első két dráma (*Egy lócsiszár virágvasárnapja*, *Csillag a máglyán*) témáját egyaránt a reformációnak, az egyéni tudat modern hitvallásának történetéből meríti. Kolhaas „a megtestesült tűzparancsolat és annak betartása egy személyben”. Szervét csak saját lelkiismeretének ír. Hozzájuk képest Luther vagy Kálvin a kompromisszumok embere vagy lelkek irányítására törekvő zsarnok (Kálvin). Az igazság és a lelkiismeret hősei a hajlíthatatlan Kolhaas és Szervét.

Sütő darabjainak szerkezete tárgyaláshoz hasonlít, darabjai középpontjában az ítékezés áll. Kleist novellája (és Peter Hafftiz még régebbi *Mikrochronologikumja*) alapján Kolhaas Mihály igazának drámájában az igazság és a zsarnoki önkény, sőt mi több, az igaz ügy érdekében való lázadás joga és a manipulálható törvény csap össze egymással. Különösen a jogfosztott lócsiszár alakjának (a Kleist-írás által sugallt) változása érdekes, a béketűréstől a lázadásig. Harca során (amely ugyanakkor a törvényt zsarnok módon kisajátítók elleni fegyveres felkelés jogosságának kérdését is felveti) Kolhaas a törvény szorgalmazójából maga is ítélezővé válik.

Ezt a lépését ítéli el Luther Márton, aki ez esetben a reformáció szempontjait szem előtt tartva a mérlegelő igazságszolgáltatással való kompromisszumot előbbrevalónak tartja az erőszakos igazságtételnél. A *Csillag a máglyán*ban ugyanezek az érdekek kényszerítik Kálvint arra, hogy elítélje és feláldozza barátját, Szervét Mihályt. Ez utóbbi a gondolat szabadságának prototípusa, a Sütő-drámák talán legszenvédélyesebb figurája. Az Inkvizíció üldözöttje, az európai reformáció, a humanizmus elítélte az igazságtalan igazságtevés áldozata lesz. Személyében mintha magát a jövőt ítélnék el. Metafizikai értelemben véve a lét alapfeltételének tekintett emberi gondolkodás lehetőségei méretnek meg a Törvény és a Szabadság e drámáiban. Az emberi lét forog kockán a *Káin és Ábel*ben is, ahol kiteljesül jó és rossz ambivalenciája. Ki a bűnös? Ki kit gyilkol meg? A láthatatlan isteni törvénynek való engedelmesség, a lázadás és az emberi törvények bevezetése, Abszolút és Semmi ellentéte (Káin „véres ujjakkal a semmibe nyúlkal”) mind arra utalnak, hogy az ítékezés itt már ontológiai drámává nőtte ki magát. Ez a nyitás ugyanakkor a *Káin és Ábel* szövegét olyan költőiséggel gazdagítja, amely hiányzott az aszketikusabb nyelvű kvázitörténelmi drámákból. Ugy tűnik, a drámaíró Sütő András a dialektikus eszmék ütköztetése felől a szimbólumok és mitikus álláspontok egymásnak feszülése felé halad. ❀

(Fordította Vallasek Júlia)